

КРИМІНОЛОГІЯ

Голіна Володимир Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail : golina1935@mail.ru
ORCID 0000-0001-9166-3472

doi: 10.21564/2414–990x.133.72255
УДК 343.97:343.85

КРИМІНОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЯК ОСНОВА РОЗРОБКИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються теоретичні і прикладні питання, присвячені поняттю, сутності, структурі, змістовному обсягу, специфіці управління процесом здійснення кримінологічної політики як складової частини державної політики у сфері запобігання злочинності.

Ключові слова: кримінологічна політика; поняття; структура; специфіка управління.

Голіна В. В., доктор юридических наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Національний юридический університет імені Ярослава Мудрого, Україна, г. Харків.
e-mail: golina1935@mail.ru ; ORCID 0000-0001-9166-3472

Кримінологическая политика как основа разработки теории и практики предупреждения преступности в Украине

В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы, посвященные понятию, сущности, структуре, содержательному объему, специфике управления процессом осуществления криминалогической политики как составляющей части государственной политики в сфере предупреждения преступности.

Ключевые слова: кримінологическая политика; понятие; структура; специфика управления.

Постановка проблеми. Одним із складників державної політики у сфері запобігання злочинності є кримінологічна політика. Її можна вважати своєрідною ідеологією, сконцентрованою в ній політичною волею держави, влади, під впливом якої, з одного боку, розробляється концепція протидії

злочинності на певному етапі розвитку країни, її форми, завдання, зміст, заходи, принципи діяльності держави та інституцій, з другого, – використовується найбільш обґрунтована з соціально-політичних позицій наявна або розробляється відповідно до неї нова теорія запобігання злочинності, з третього, – відпрацьовується мистецтво управління процесом здійснення запобіжного впливу на злочинні прояви. З огляду на це виникає проблема, що потребує комплексного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема кримінологічної політики за останні роки у вітчизняній і зарубіжній кримінології отримала інтенсивний науковий поштовх. З'явилася низка публікацій М. М. Бабаєва, О. М. Бандурки, А. Б. Благої, С. С. Босколова, В. В. Василевича, В. В. Голіни, А. Ф. Зелінського, М. П. Клеймьонова, В. М. Соміна, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, П. Л. Фріса та ін., в яких автори намагаються розкрити сутність, завдання, принципи, доктринальні приписи, інші теоретичні питання і прикладні аспекти впровадження положень кримінологічної політики у сфері запобігання злочинності. Проте стверджувати, що в Україні остаточно сформувалася і діє кримінологічна політика як складова державної політики, зарано. Виникає безліч питань щодо розуміння такої політики, оскільки треба враховувати не тільки адекватність кримінальним реаліям, а й її зворотній вплив на подальшу розробку кримінологічної науки.

Метою статті і є дослідження поглядів на сутність кримінологічної політики, її визначальної ролі у вдосконаленні теорії і практики запобігання злочинності.

Виклад основного матеріалу. Однозначного розуміння поняття, сутності, змісту, структури кримінологічної політики у системі державної політики щодо протидії злочинності серед теоретиків і практиків різних галузей знань, які так чи інакше торкаються цієї проблеми, не було і не існує досі.

Кримінологічна політика бере свій початок з реформаторської низки робіт Ш. Монтеск'є, Ч. Беккарія, Вольтера та ін., в яких ставилась проблема створення (поряд із кримінальним правом) кримінальної політики як науки. За словами М. П. Чубинського, ці вчені на довгі роки визначили її зміст, систематизували необхідний матеріал, критично ставились до існуючих на той час системи правосуддя, законодавства, запобігання злочинам і намічали на майбутнє «найкраще і належне» [23, с. 55].

Впродовж XIX–XX ст. у кримінально-правовій науці здебільшого дискутується питання щодо розуміння кримінальної політики як науки і нового напрямку протидії злочинності (А. Фейєрбах, І. Бентам, Юсті, Бемер, Ф. Ліст, Е. Феррі, Р. Гарофало, М. Духовський, С. Гогель, М. Чубинський та ін.). Перед теоретиками і практиками стояло завдання розробки на основі вивчення злочинності, її причин, особистості злочинця більш успішної і цілеспрямованої організації протидії злочинності, у тому числі і заходами її запобігання [6, с. 3–10; 23, с. 5–79]. Однак словосполучення «кримінологічна політика» у тогочасних літературних джерелах не зустрічається, адже, власне, такої науки, як кримінологія, не було. Справа не у назві, а в тому, що від догматики кримі-

нального права виокремлювався напрям протидії злочинності нерепресивним шляхом. У сучасному розумінні, по суті, йшлося про кримінологічну політику.

Значна увага до вироблення кримінологічної політики, її поняття, змісту, структури приділялася у радянській кримінології (Г. А. Аванесов, П. С. Дагель, М. М. Бабаєв). І це закономірно. Партійні директиви КПРС ставили перед суспільними науками принципове питання про більш широкий її вихід на конкретні потреби практики, вимагали, щоб учені-суспільствознавці чітко реагували на перемини у житті, тримали у полі зору нові явища, формулювали висновки, що здатні правильно орієнтувати практику [21, с. 36]. Такі вимоги має враховувати і сучасна кримінологія.

Аналіз висновків цих та інших вчених щодо поняття та змісту кримінологічної політики дозволяє з'ясувати їх точку зору (не беззаперечну) відносно її ознак і призначення. По-перше, вона формулює головні напрями запобіжного впливу [1, с. 499]; по-друге, визначає основні напрями, цілі, засоби діяльності державних органів і громадськості, спеціально спрямованої на запобігання злочинів шляхом усунення причин й умов, що їх породжують, впливу на осіб, схильних до злочинних посягань [8, с. 83]. Тобто мова йде про зв'язок кримінологічної політики лише за спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності. По-третє, кримінологічна політика розуміється як єдність загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів цілеспрямованої і науково обгрунтованої діяльності державних органів і громадських організацій щодо виявлення чинників і механізмів злочинної поведінки, усунення причин й умов злочинності, виправлення і перевиховання злочинців [2, с. 7]. По-четверте, кримінологічна політика – термін, який відображає соціальне явище, що має своїм змістом визначення загальних принципів, цілей і завдань (загальних) напрямів, (загальних) методів діяльності державних і недержавних органів, організацій щодо усунення (нейтралізації, послабленню дії) причин й умов злочинності, конкретних злочинів [20, с. 19].

Також мають місце і деякі інші судження стосовно розуміння і визначення кримінологічної політики. Характерно, що більшість учених кримінологічну політику розглядають не як статичну директиву, а як динамічну систему приписів адекватного реагування держави на стан криміногенного потенціалу суспільства і його злочинних та інших суспільно небезпечних проявів. Кримінологічною політикою вони вважають не тільки сукупність запланованих заходів і їх втілення в управлінські рішення, а й, образно кажучи, певну ідеологічну настанову, своєрідний потужний генератор, який підвищує запобіжну «напругу» в суспільстві, формує в ньому соціальну толерантність і повагу до соціальних цінностей, сприяє нагромадженню соціального капіталу (безпека, громадський порядок, захист прав, свобод та законних інтересів суб'єктів суспільних відносин, довіра, чесність, віротерпимість, законослухняність та ін.). Наведемо кілька тверджень.

Так, А. Ф. Зелінський вважав, що кримінологічна політика – це науково обгрунтована стратегія і тактика запобігання злочинності за допомогою системи заходів спеціально-кримінологічного характеру, а також шляхом

відвернення конкретних злочинів і припинення їх. Кримінологічна політика реалізується на основі кримінологічного прогнозування і планування з урахуванням соціальної і економічної ситуації, що постійно змінюється [12, с. 34]. М. П. Клеймьонов визначає кримінологічну політику як науково обґрунтовану, таку що відповідає міжнародним стандартам та вимогам національного законодавства, цілеспрямовану і системну діяльність державних і муніципальних органів, політичних інститутів, суб'єктів підприємницької діяльності, громадських організацій, релігійних об'єднань і громадян щодо скорочення злочинності і декриміналізації суспільних відносин соціальними і правовими засобами забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз кримінального характеру [14, с. 199]. На думку В. І. Борисова, кримінологічна політика – це складний комплекс нормативно-правових, загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, спрямованих на запобігання злочинності й усунення її причин [3, с. 572]. У ґрунтовній статті «Доктринальні засади кримінологічної політики» В. В. Василевич доходить висновку, що кримінологічну політику можна визначити як засновану на ідеї гуманізму та принципі верховенства права стратегічну складову внутрішньої та зовнішньої антикримінальної політики держави, владна дефініція якої полягає у формуванні ключових доктринальних засад у сфері боротьби зі злочинністю та її практичної реалізації в системі органів і установ антикримінальної юстиції відповідно до положень кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політики і законодавства України. Таким чином, цей автор розглядає кримінологічну політику як: державну політику (доктрину), яка посідає вагоме місце серед стратегічних напрямів боротьби зі злочинністю; особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на забезпечення внутрішньої безпеки, правопорядку та законності в країні, створення організаційно-правових засад та реалізації стратегічних напрямів щодо запобігання і протидії злочинності; наукову теорію, що володіє аналітичними методами та синтезом відповідних політичних, соціологічних і правових знань; законодавчу ініціативну функцію влади щодо забезпечення діяльності суб'єктів кримінологічної політики [4, с. 127]. Гадаємо, таке розуміння кримінологічної політики виходить за межі інституціональних можливостей кримінології і більше відповідає визначенню державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, що, за словами П. Л. Фріса, є цілісною соціальною регулятивною системою її підсистем: кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політики [22, с. 10-11].

Торкаючись проблем кримінологічної політики, ми мали намір максимально спростити її визначення, зміст і межі можливого, зробити їх зрозумілими і практично придатними для впровадження у життя. Тож, на наш погляд, кримінологічна політика – це складова частина державної внутрішньої соціально-економічної політики, яка на основі Конституції України, законодавчих і нормативно-правових актів, теорії кримінології і інтегрованих нею для потреб запобігання злочинності здобутків інших галузей знань визначає директивні

засади та шляхи, якими керується держава при здійсненні нерепресивної протидії злочинності та її проявам. Тим самим кримінологічна політика виступає як єдність: 1) державної Концепції запобігання злочинності, що виражається у відповідних директивних актах; 2) кримінологічної теорії запобігання злочинності; 3) особливого виду діяльності держави, її органів, суспільства, громадськості, спрямованої на ефективний результат.

Осмислення поглядів відомих учених стосовно кримінологічної політики дає можливість дійти певних принципово нових важливих висновків як щодо природи самої цієї політики, так і її ролі у подальшому розвитку кримінологічної теорії і практики запобігання злочинності.

1. Актуалізація проблеми кримінологічної політики, відстоювання її реальності не викликають у цілому заперечень. Відчувається занепокоєність науковців недостатнім розумінням владою і суспільством специфіки саме кримінологічної політики. Вона нібито розчиняється в аморфному понятті державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Гілки влади повинні своїми зусиллями спонукати одна одну діяти у єдиному напрямі.

2. Самостійність кримінологічної політики не є абсолютною. Її становлення не означає відкидання або відрив від інших галузевих політик у сфері запобігання злочинності. Нами неодноразово підкреслювалось, що кримінологічна політика є своєрідною державною ідеологією, під впливом якої, з одного боку, розробляються завдання, зміст, принципи, форми діяльності тощо щодо нерепресивного запобіжного впливу на злочинність, а з другого, – використовуються найсучасніші прогресивні стратегії її запобігання. Гострота криміногенної ситуації в країні ставить перед юридичними науками нові важливі завдання без урахування інституціональних наукових і прикладних можливостей останніх. До предмета кримінології включаються, зокрема, загальносоціальний напрям і управління процесом запобігання злочинності. Саме наділення кримінології гіперфункцією призвело до девальвації кримінологічної політики і самої кримінології. Між тим кримінологія була і є «сигналізуючою» наукою, а не індустрією з вироблення будь-яких за природою запобіжних заходів. І на цьому має будуватися кримінологічна політика.

3. Політика нерепресивного впливу на злочинність утілює владну волю, а тому вона має набувати форми директивного акта, закону, яким керуються всі гілки влади, громадські організації, громадяни. Запобігання злочинності має стати національним обов'язком усіх гілок влади, тож заходи щодо її здійснення мають затверджуватися вищим органом держави – Верховною Радою України, а не розпорядженням Кабінету Міністрів України, як це має місце зараз.

4. Для практичного втілення кримінологічної політики недостатньо знань про стан злочинності та дотримання гуманістичних і демократичних переконань, що теж важливо. Слід ще чітко уявляти об'єкти запобіжного впливу, а також методи такого впливу, які при цьому необхідно використовувати, достатність політичної волі, рішучості й ресурсного забезпечення.

5. У сучасних непростих умовах розвитку держави суспільству необхідно дещо змінити стереотипи у підходах до запобігання злочинності та її про-

явам. З одного боку, необхідно зменшити рівень криміногенного потенціалу суспільства – цього могутнього внутрішнього джерела правопорушень, девіацій, відхиляючої деструктивної поведінки, збочень, віктимізації і віктимності, психічних аномалій, злочинів, чому має слугувати професійно використаний ресурс державного загальносоціального запобігання злочинності, а з другого – вже час відмовитися від гігантоманії планів і програм (ліквідувати, усунути, скоротити) і перейти до невеликої кількості стратегій, призначення яких – без кон'юнктури і перебільшення – є зниження або обмеження злочинних проявів.

6. Участь громадськості у запобіганні злочинності має стати реальністю, а не гаслами. Слід дуже продумано розробити нові форми, методи й техніку для мобілізації і використання у превентивних цілях значних прихованих громадських ресурсів. Ідеологія участі громадськості у запобіганні злочинності формується на засадах як інтелектуальної її підтримки, так і фізичної співучасті в цьому процесі.

Кримінологічна політика, як, мабуть, будь-яка державна політика, її сутність, зміст, напрями реалізації, цілі та інші необхідні компоненти знаходить своє вираження у відповідній Концепції. Концепція – це система поглядів, уявлень про ті чи інші явища; засіб розгляду будь-яких явищ, розуміння чогось; керівний теоретичний принцип або нормативна формула [19, с. 225, 331]. Отже, у Концепції сформульовані державний погляд на проблему кримінологічного (а не іншого) запобігання злочинності в країні, які згодом знаходять свою «матеріалізацію», конкретизацію у виді планів чи програм. У Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р., схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р, зазначено, що метою Концепції є забезпечення ефективної реалізації державної політики саме у сфері профілактики правопорушень шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів, захист інтересів людини, суспільства і держави від протиправних посягань, а також налагодження дієвої співпраці між суб'єктами, діючими у цій сфері [17]. Як державний документ, Концепція повинна мати директивний, обов'язковий для виконання, відповідальний характер, а тому прийматися не Кабінетом Міністрів України, а Верховною Радою України. Постановою Уряду від 8 серпня 2012 р. був затверджений План заходів з її виконання [18].

Науковою базою кримінологічної політики, а фактично Концепції, є теорія запобігання злочинності, яка ґрунтується на сучасному розумінні і поясненні її детермінант. Вітчизняна кримінологія виходить із того, що злочинність, злочинна поведінка обумовлена врешті-решт комплексом різних за природою, силою криміногенного впливу, знаходженням, інтенсивністю прояву тощо негативних соціальних явищ, що породжують або сприяють злочинності у цілому та її проявам. Отже, теорія запобігання формується на уявленнях, що поступове витиснення детермінуючих злочинність явищ, випередження появи нових, обмеження, усунення їх дії, захист життя, здоров'я, свобод громадян, матеріальних цінностей, подолання страху перед злочинністю і відчуття захи-

сту, безпеки, а також своєчасне відвернення і припинення злочинів може бути здійснене державою, суспільством, громадськістю на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

Практичне втілення кримінологічної політики потребує особливого виду діяльності держави, суспільства, громадськості, а також специфічного управління цією діяльністю. Але у чому полягає ця специфіка, з яких процедур складається, яких знань, умінь, навичок потребує, чіткої відповіді немає. Теорія управління запобіжною діяльністю, тобто реалізація запобіжного впливу відповідних заходів, засобів, прийомів, до цього часу не створена, хоча є – з деякими відмінностями – вдалі спроби окреслити основні ознаки, поняття та систему вказаного різновиду управління у їх кримінологічній інтерпретації, а також розглянуті у загальних рисах засоби його забезпечення у працях А. Е. Жалінського [9, с. 127–143], А. П. Закалюка [10, с. 365–381], О. М. Литвинова [16, с. 10–42] та ін. Однак дослідження цієї проблеми виходить за межі нашої публікації. Лише зауважимо, що соціальна потреба у спеціалізації і професіоналізації запобіжної діяльності спричинить як появу спеціалістів-кримінологів, так і розроблення відповідного організаційно-управлінського її забезпечення.

Виникає питання: яке відношення до створення кримінологічної політики мають загальносоціальне, спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання злочинності і злочинам? Перераховані назви запобіжних напрямів зараз розглядаються в межах кримінології. Конкретизація заходів цих напрямів свідчить про те, що деякі їх складові мають запобіжний вплив, але безпосереднього відношення до кримінології не мають, і від того вони не стають кримінологічними (напр., оперативно-розшукова діяльність, адміністративний нагляд тощо).

Загальносоціальне запобігання злочинності – це мудра соціальна політика держави, яка вирішує свої важливі нагальні для неї соціально-економічні, політичні, демографічні, культурно-виховні, правові, організаційно-управлінські тощо завдання, що спрямовані на обмеження, усунення суперечностей, конфліктності, гармонічне поєднання державних, групових, національних, особистісних інтересів. Отже, зрозуміло, що у ході цього процесу здійснюється вплив на різні за природою походження явища, що обумовлюють криміногенний потенціал суспільства. Добробут громадян багато в чому залежить від захисту їх порушених прав, свобод, законних інтересів, справедливості, помірності у задоволенні своїх потреб, відсутності різних фобій тощо. Водночас, загальносоціальне «крило» заходів спрямоване не тільки на задоволення матеріальних, культурних, виховних, правових потреб і інтересів, а й на обмеження надмірних споживацьких і меркантильних апетитів людей.

З певним припущенням можна стверджувати, що негативні суспільно небезпечні явища, що породжують або сприяють злочинності і пов'язані зі злочинною поведінкою, одночасно усуваються загальносоціальними заходами, і таким чином відбувається їх загальносоціальне запобігання. Отже, соціальна діяльність держави, за словами А. П. Закалюка, «побічно має ефект

і щодо запобігання злочинності» [10, с. 327]. Складається враження, що кримінологічні завдання у процесі проведення соціальних заходів вирішуються автоматично і немає потреби у використанні кримінологічних знань. Так не має бути. Влада, здійснюючи соціальну політику, зобов'язана враховувати (за необхідністю) знання, отримані кримінологією при вивченні зв'язків злочинності з різними соціальними явищами, і постійно інформувати про них владу. Тобто бути, за висловом І. І. Карпеця, «сигналізуючою» наукою, показувати причини злочинів, умови, недоліки, що ведуть до їх вчинення, але не відповідати за розробку конкретних заходів [13, с. 136].

Сучасний науково-методичний рівень кримінології дозволяє виявляти «запобіжний ефект» загальносоціальних заходів, формулювати і закладати у них кримінологічні цілі на різних стадіях їх здійснення [9, с. 89]. «Кримінологізація» цілей загальносоціальних заходів є нагальним теоретичним завданням з вагомим практичним результатом вітчизняної кримінології, що потребує поглибленої її розробки.

Таким чином, загальносоціальне запобігання на основі кримінологічних знань має стати наріжним каменем створення державної кримінологічної політики поступового – у історичній перспективі – витискування криміногенних антисуспільних явищ.

Запобіжний ефект від загальносоціальних заходів і його оцінка можливі за умови проведення в країні спеціальних запобіжних заходів. Теорія й практика розробки і реалізації методів і заходів руйнівного безпосереднього впливу на явища й процеси, що зумовлюють або можуть зумовити активізацію криміногенного потенціалу суспільства, зокрема, у виді злочинних проявів, а також недопущення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки, тобто на стадіях формування кримінальної мотивації, виникнення умислу на вчинення злочину (злочинної діяльності), готування до злочину та замаху на злочин, отримали назву спеціально-кримінологічного запобігання злочинності. Існує думка, що спеціально-кримінологічне запобігання називається спеціальним не тільки тому, що спеціально спрямоване на досягнення певних цілей, а й тому, що потребує спеціальних і навіть професійних знань [9, с. 101]. Загалом поділяємо цю тезу, але зауважимо, що цим словосполученням у радянській кримінології вченими, які працювали у системі МВС СРСР, були поєднані запобіжні заходи репресивного характеру кримінально-судової системи з нерепресивним кримінологічним запобіганням, що свідчить про штучно створений розглядуваний напрям. Це, до речі, підтверджує і структура спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, яка (з деякими термінологічними відмінностями) складається з кримінологічної профілактики, відвернення і припинення злочинів [7, с. 357–400]. У літературі відмічається, що систему впливу на злочинність знадобилося доповнити кримінологічною ланкою з призначенням здійснювати ненасильницькими засобами профілактичний вплив на криміногенні дефекти суспільної правосвідомості, безпосередні об'єктивні і суб'єктивні причини злочинної поведінки [14, с. 62]. Отож, відвернення і припинення злочинів, а також профілактика на індивідуальному рівні – це напрями запобігання злочинів, що

потребують оперативного втручання спеціальних підрозділів органів охорони громадського правопорядку у розвиток злочинної поведінки, злочинної діяльності, злочинних подій. Останнім надано повноваження, у межах яких вони устанавлюють причини й умови вчинення конкретних правопорушень. Так, наприклад, у ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII серед довгого переліку основних повноважень поліції зазначено, що вона виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходи для їх усунення [5]. Звідси випливає, що відвернення і припинення злочинів є силовими репресивними запобіжними напрямками діяльності спеціальних органів або їх підрозділів держави і навряд чи охоплюється поняттям кримінологічної політики. Розробляти практичні запобіжні заходи відвернення і припинення злочинів мають спеціалізовані установи поліції, СБУ та ін.

Висновки. Проведене дослідження показує, що на сьогодні кримінологічна політика держави формується (здебільшого правознавцями) як певна інтегрована система різних за походженням запобіжних напрямів, що викликає полярність теоретичних і прикладних концепцій запобігання злочинності. Така практика, як справедливо вказується у деяких літературних джерелах, позначається на авторитеті кримінологічної науки аж до соціального розчарування і фінансового бойкоту з боку урядів. Кримінологічне наукове поле, в тому числі така його ланка, як запобігання злочинності, «засіяне» скороспілим зерном рекомендацій, які, на жаль, непридатні для практичного застосування. Кримінологічну політику слід очистити від штучно створених гібридних запобіжних систем, напрямів, за впровадження або виконання (точніше, невиконання) яких чомусь несе відповідальність тільки кримінологія. Складається враження, що саме вчені відповідальні за стан злочинності в країні, а не уряд, який вимагає від них ефективних рекомендацій, яких, однак, не прагне дотримуватися. Кримінологічна політика – це не тільки контроль над злочинністю, а й контроль за владою, її інституціями, а тому повинна мати відповідний інструментарій. Одним із таких інструментаріїв є кримінологічна експертиза законопроектів із метою оцінки їх відповідності верховенству права. В іншому випадку, як писав А. П. Закалюк, держава в особі своїх інститутів, покликаних боротися зі злочинністю, може стати загрозливим чинником криміногенного впливу на суспільство [11, с. 23–27].

Список літератури:

1. Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика : монография / Г. А. Аванесов. – Москва : Акад. МВД СРСР, 1980. – 526 с.
2. Бабаев М. М. О соотношении уголовной и криминологической политики / М. М. Бабаев // Проблемы социологии уголовного права : сб. науч. тр. – Москва : Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разработке мер предупреждения преступности. – 1982. – С. 5–16.
3. Борисов В. И. Место уголовно-правовой политики в системе направлений политики государства в сфере борьбы с преступностью / В. И. Борисов // Противодействие преступности: уголовно-правовое, криминологическое и уголовно-исполнительные аспекты : материалы III Российского Конгресса угол. права, 29-20 мая 2008 г. – Москва : ТК Велби, Изд-во Проспект Москва, 2008. – С. 572–574.

4. Василевич В. В. Доктринальні засади кримінологічної політики України / В. В. Василевич // Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. П. Л. Фріса, В. Б. Харченка. – Івано-Франківськ – Харків : Юрид. ін-т Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2016. – С. 118–143.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
6. Гогель С. К. Курс уголовной политики в связи с уголовной социологией / С. К. Гогель. – Москва : ИНФРА-М, 2010. – 386 с.
7. Голіна В. В. Поняття і структура спеціально-кримінологічного запобігання злочинності / В. В. Голіна // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. – Харків : Право, 2008. – Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. – 840 с.
8. Дагель П. С. Проблемы советской уголовной политики / П. С. Дагель. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1982. – 124 с.
9. Жалинский А. Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР. Вопросы теории / А. Э. Жалинский. – Львов : Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1976. – 194 с.
10. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3-х кн. / А. П. Закалюк. – Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
11. Закалюк А. П. Про запровадження в Україні кримінологічної експертизи / А. П. Закалюк // Право України. – 1999. – № 2. – С. 23–27.
12. Зелінський А. Ф. Кримінальна політика: за і проти / А. Ф. Зелінський, І. М. Даньшин // Право України. – 1992. – № 8. – 29–35.
13. Карпец И. И. Современные проблемы уголовного права и криминологии / И. И. Карпец. – Москва : Юрид. лит., 1976. – 224 с.
14. Клейменов М. П. Криминология : учебник / М. П. Клейменов. – Москва : Норма, 2008. – 448 с.
15. Комплексное изучение системы воздействия на преступность (методологические и теоретические основы) / под. ред. П. П. Осипова. – Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1978. – 150 с.
16. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів в Україні : монографія / О. М. Литвинов. – Херсон : ОЛДІ-плюс, 2003. – 312 с.
17. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листоп. 2011 р. № 1209-р // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 93. – Ст. 3389.
18. Про затвердження плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 8 серп. 2012 р. № 767 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 73. – Ст. 2935.
19. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалоук – Київ : Довіра, 2000. – 1018 с.
20. Сомин В. Н. Понятие «криминологическая политика»: определение, методологические функции / В. Н. Сомин // Актуальные вопросы борьбы с преступностью : сб. статей / отв. ред. В. Д. Филимонов. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 1990. – С. 16–20.
21. Федосеев П. Наука на этапе ускорения / П. Федосеев // Коммунист. – 1986. – № 5. – С. 5–21.
22. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю (загальні питання) / П. Л. Фріс // Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. П. Л. Фріса, В. Б. Харченка. – Івано-Франківськ – Харків : Юрид. ін-т Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2016. – С. 10–24.
23. Чубинский М. П. Очерки уголовной политики: понятие, история и основные проблемы уголовной политики как составного элемента науки уголовного права / М. П. Чубинский. – Москва : ИНФРА-М, 2008. – 435 с.

References:

1. Avanesov, G.A. (1980). *Kriminologija i social'naja profilaktika: monografija [Criminology and social prophylactics: monograph]*. Moscow: Akad. MVD SRSR [in Russian].
2. Babaev, M.M. (1982). O sootnoshenii ugolovnoj i kriminologicheskoy politiki [On interrelation between criminal and criminological politics] *Problemy sociologii ugolovnogo prava: sbornik nauchnyh trudov – Problems of the criminal law sociology: Collected papers*. Moscow: Vsesojuz. in-t po izuch. prichin i razrabotke mer preduprezhdenija prestupnosti, 5-16 [in Russian].
3. Borisov, V.I. (2008). Mesto ugolovno-pravovoj politiki v sisteme napravlenij politiki gosudarstva v sfere bor'by s prestupnost'ju [Position of the criminal law politics in the system of directions of the state politics in the sphere of crime prevention]. Proceedings from Crime prevention: criminal law, criminological and penal aspects '08: III Rossijskij Kongress ugolovnogo prava (29-30 maja 2008 goda) – 3d Russian Congress of criminal law. (pp. 572–574). Moscow: TK Velbi, Izd-vo Prospekt Moskva [in Russian].
4. Vasylevych, V.V. (2016). Doktrynal'ni zasady kryminolohichnoi polityky Ukrainy [The doctrinal frameworks of the criminological politics of Ukraine]. P.L. Fris, V.B. Kharchenko (Eds.). *Polityka u sferi borot'by zi zlochynnistiu Ukrainy: teoretychni ta prykladni problemy [Politics in the sphere of struggle against crime of Ukraine]*. Ivano-Frankiv's'k-Kharkiv: Yuryd. in-t Prykarp. nats. un-tu im. Vasyliya Stefanika [in Ukrainian].
5. Pro Natsional'nu politsiuu Ukrainy : zakon Ukrainy vid 02.07.2015 r. № 580-VIII [On the National Police: the law of Ukraine of 02.07.2015, № 580-VIII]. (2015). *Vidom. Verkh. Rady Ukrainy – Gazette of the Verkhovna Rada of Ukraine, 40-41* [in Ukrainian].
6. Gogel', S.K. (2010). *Kurs ugolovnoj politiki v svyazi s ugolovnoj sociologiej [Course of the criminal politics in relation to the criminal sociology]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
7. Holina, V.V. (2008). The concept and the structure of the special criminological crime prevention. *Legal system of Ukraine: history, status and perspectives*. V. V. Stashys (Ed.). (Vols. 1-5; Vol. 5). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
8. Dageľ, P.S. (1982). *Problemy sovetskoj ugolovnoj politiki [Problems of the Soviet criminal politics]*. Vladivostok: Izd-vo Dal'nevost. un-ta [in Russian].
9. Zhalinskij, A.Je. (1976). *Special'noe preduprezhdenie prestuplenij v SSSR. Voprosy teorii [The special crime prevention in the USSR]*. L'vov: Vyscha shk. Izd-vo pri L'vov. un-te [in Russian].
10. Zakaliuk, A.P. (2007). *Kurs suchasnoi ukrains'koi kryminolohii: teoriia i praktyka [Course of the contemporary Ukrainian criminology : theory and practice]*. (Vols. 1-3; Vol. 1). Kyiv: Vyd. Dim «In Yure» [in Ukrainian].
11. Zakaliuk, A.P. (1999). Pro zaprovadzhennia v Ukraini kryminolohichnoi ekspertyzy [For application of the criminological expert examination in Ukraine]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine, 2, 23–27* [in Ukrainian].
12. Zelins'kyj, A.F., Dan'shyn, I.M. (1992). Kryminal'na polityka: za i proty [Criminological politics: pro et contra]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine, 8, 29–35* [in Ukrainian].
13. Karpec, I.I. (1976). *Sovremennye problemy ugolovnogo prava i kriminologii [Contemporary problems of criminal law and criminology]*. Moscow: Jurid. lit. [in Russian].
14. Klejmenov, M.P. (2008). *Kriminologija [Criminology]*. Moscow: Norma [in Russian].
15. Osipov, P.P. (Eds.) (1978). *Kompleksnoe izuchenie sistemy vozdejstvija na prestupnost' (metodologicheskie i teoreticheskie osnovy) [Complex study of the system of impact on crime (methodological and theoretical frameworks)]*. Leningrad: Izd-vo Leningrad. un-ta [in Russian].
16. Lytvynov, O.M. (2003). *Suchasni problemy upravlinnia profilaktykoju zlochyniv v Ukraini [Contemporary problems of administration of crime prevention in Ukraine]*. Kherson: OLDI-plus [in Ukrainian].
17. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profilaktyky pravoporushen' na period do 2015 r. : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.11.2011 № 1209-r [Conception of realization of state politics in the sphere of prophylaxis of offences on the period up to 2015: Directive of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 30.11.2011 No. 1209-r]. (2001). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – The Official Gazette of Ukraine, 93* [in Ukrainian].

18. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z vykonannia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profilaktyky pravoporushen' na period do 2015 roku : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.08.2012 No. 767 [On approval of plan of event listings of the Conception of realization of state politics in the sphere of prophylaxis of offences on the period up to 2015: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 08.08.2012 № 767]. (2012). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – The Official Gazette of Ukraine*, 73 [in Ukrainian].

19. Pustovit, L.O., Skopenka, O.I., Siuta, H.M., Tsymbaliuk, T. V. (2000). *Slovyk inshomovnykh sliv [Foreign words dictionary]*. Kyiv: Dovira, [in Ukrainian].

20. Somin, V.N. (1990). Ponjatie «kriminologicheskaja politika»: opredelenie, metodologicheskie funkcii [The concept of the “criminological politics”: definition, methodological functions]. *Aktual'nye voprosy bor'by s prestupnost'ju: sbornik nauchnyh trudov – Currently issues of combatting crime: Collected papers*. Filimonov V. D. (Ed.). Tomsk: Izd-vo Tom. un-ta, 16-20 [in Russian].

21. Fedoseev, P. (1986). Nauka na jetape uskorenija [Science on the stage of precipitation]. *Kommunist – Communist*, 5, 5-21 [in Russian].

22. Fris, P.L. (2016). Politics in the sphere of combatting crime. *Politics in the sphere of combatting crime: theoretical and practical problems*. Fris, P.L., Kharchenko, V.B. (Eds.). Ivano-Frankivs'k – Kharkiv: Yuryd. in-t Prykarp. nats. un-tu im. Vasylia Stefanika [in Ukrainian].

23. Chubinskij, M.P. (2008). *Oчерки уголовного политики: ponjatie, istorija i osnovnye problemy uголовной политики kak sostavnogo jelementa nauki uголовного права [Sketch of criminal politics: definition, history and the main problems of the criminal politics as an element of the criminal law science]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].

Golina V. V., Doctor of Legal Sciences, Full Professor, Professor of Department of Criminology and Penitentiary Law, corresponding member NAPrN Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: golina1935@mail.ru ; ORCID 0000-0001-9166-3472

Criminological policy as a basis for developing theory and practice of crime prevention in Ukraine

The author considers criminological policy to be a specific kind of ideology that represents concentrated political will and is being incorporated in state power. The latter impacts directly the concept of crime prevention, its shapes, goals, content and methods, the choice of the most suitable model for crime prevention and the institutional framework for its application.

The author argues that despite a wide range of research results, presented by M. Babayev, O. Bandurka, A. Blaha, S. Boskholov, V. Vasylevych, V. Holina, A. Zelinsky, M. Kleymyonov, V. Somyn, O. Lytvak, O. Litvynova, P. Frys et al., Ukraine still lacks integrative efficient criminological policy.

From author's point of view, the independence of criminological policy is not absolute (separate from other branches of state policy in the scope of crime prevention). It has been stated that granting criminology with hyper function had resulted in devaluation for both criminological policy and criminology itself. Crime prevention has to evolve into an obligation for all the branches of executive power, fixed by the supreme public authority – Verkhovna Rada of Ukraine.

It has been supposed that the criminological policy shall be based on common crime prevention and fundamental criminological knowledge. Considering the numerous complexities of modern Ukrainian society, it has been concluded that criminological policy has to shape up-to-date approaches to crime prevention, contribute to improving the professionalism of public judiciary officials and optimization of national legislative structure in this scope. The substantial involvement of the public constitutes a significant asset to the national system of crime prevention. The importance of carrying out criminological expertise for legal drafting has been underlined.

Keywords: criminological policy; concept; structure; specificity control.

Надійшла до редакції 16.06.2016